

Kulesza, Ryszard

„Xenophon’s Spartan Constitution. Introduction. Text. Commentary by M. Lipka, Texte und Kommentare. Eine altertumswissenschaftliche Reihe”, wyd. S. Dopp, A. Kohnken, R. Scodel, Berlin-New York 2002 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 95/2, 264-265

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

fédéraux du monde grec”, 111–142) i wpływu antycznego federalizmu na ojców założycieli Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (A. Giovannini, „Genèse et accomplissement de l’Etat fédéral de la Grèce antique à la Constitution américaine de 1787–1789”, s. 143–176¹⁶).

Podobnie jak otwierające tom, również zamykające go studia mają charakter nieco bardziej ogólny. Warto zwrócić uwagę na esej (właśnie tak) Maurice’a Sarrtra („L’Empire romain et ses communautés: le cas du monde grec”, s. 217–225), mimo minimalnego aparatu naukowego po tekście poznać łatwo wybitnego historyka świata greckiego pod panowaniem rzymskim¹⁷.

Podobnie ogólny charakter ma szkic Andreea Mehla („Die antiken Griechen: Integration durch Kultur”, s. 191–204). Cenny jest zarys Hansa Becka („New Approaches to Federalism in Ancient Greece”, s. 177–190), autor przybliża główne punkty sporne, niekiedy zaś zajmuje własne stanowisko (wypada się np. z nim zgodzić, że teza Corstena¹⁸, jakoby państwo związkowe stawało się nim dzięki wprowadzeniu podziału na okręgi, jest nieszczęśliwa). Niestety, Beck nie zrezygnował w swoim studium z nierozsądnego sposobu odtwarzania „oficjalnej nazwy państwa związkowego” i widzenia jej w zbitkach typu *to koinon ton Achaion* lub *to koinon ton Boioton*¹⁹.

W sumie, mimo niejednolitego charakteru i poziomu tekstów, omawiany tom stanowi dość reprezentatywny, choć niepełny przegląd kierunków w dzisiejszych studiach nad greckimi państwami związkowymi. Historyk greckiego federalizmu bez niego dotrze do szczegółowych prac, jednak akta ateńskiej konferencji mogą się przydać tym, dla których ta tematyka jest nieco bardziej obca.

Jacek Rzepka
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

Xenophon’s Spartan Constitution. Introduction. Text. Commentary by Michael Lipka, *Texte und Kommentare. Eine altertumswissenschaftliche Reihe*, wyd. S. Dopp, A. Kohlen, R. Sode, Band 24, Walter de Gruyter, Berlin–New York 2002, s. 302.

Przetłumaczona na język angielski, znacznie zmieniona wersja niemieckiego, jak podkreśla autor, doktoratu napisanego na Wolnym Uniwersytecie Berlińskim w 1997 r., obejmuje tekst grecki, przekład angielski oraz komentarz „Lakedaimonion Politeia” Ksenofonta.

Zgodnie z upowszechniającym się coraz bardziej zwyczajem, pracę otwiera długa lista różnych znakomości (s. VII–VIII), którym autor wyraża swą wdzięczność, informując zarazem dyskretnie o powadze swego dzieła. Na część pierwszą pracy składa się dwanaście niewielkich rozdziałów, w których autor omawia życie Ksenofonta (s. 3–5), dyskusję wokół autorstwa „Lakedaimonion Politeia” (s. 5–9) oraz sprawę datacji traktatu (s. 9–13). Michael Lipka zupełnie słusznie odrzuca stare wątpliwości dotyczące autorstwa Ksenofonta, a samo

¹⁶ Cf. G.–A. Lehmann, *Ansätze zu einer Theorie des griechischen Bundesstaates bei Aristoteles und Polybios*, Göttingen 2001, s. 9–15 z innym odtworzeniem drogi, którą greckie inspiracje dochodziły do „Ojców–Założycieli” (obszerne omówienie tej pracy: J. Rzepka, *PHt. XCIII*, 2002, s. 341–344).

¹⁷ Na polski przełożono jedną z najważniejszych jego prac: M. Sarrtra, *Wschód rzymski. Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p. n. e.–235 r. n. e.)*, Wrocław 1997.

¹⁸ T. Corsten, op. cit., s. 241.

¹⁹ Już jego praca doktorska (H. Beck, *Polis und Koinon. Untersuchungen zur Geschichte und struktur der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart 1997) doczekała się m.in. z tego względu niezwykle krytycznych ocen.

powstanie traktatu umieszcza „między 395 a 394 r.” (s. 8 nn.), zakładając publikację powstałego wówczas szkicu ok. 350 r. p.n.e. Kolejne rozdziały poświęcił omówieniu zjawiska lakonizmu (*lakonophilia*) oraz wpływów (Sokrates, Kritiasz, Herodot, Tukidydes, Thibron, Lizander, Pausaniasz, Platon, rhetra), jakim podlegał autor „Lakedaimonion Politeia” (s. 13–27), kompozycji traktatu (s. 27–31), przesłania i publiczności, do której był on skierowany (s. 31–32), wartości zawartych informacji (s. 32–36) oraz recepcji (s. 37–44). W dalszych rozdziałach scharakteryzował strukturę, język i styl tekstu (IX–XI, s. 44–55), a na koniec przedstawił jego transmisję i główne wydania (s. 56–61). Tekst grecki i jego angielski przekład znajdujemy na s. 64–95. Ostatnią i zarazem najobszerniejszą część publikacji stanowi komentarz (s. 97–251). Z jego też przede wszystkim powodu praca Lipki zasługuje na uwagę historyków i filologów klasycznych. Komentarz uwzględnia w znacznej części dyskusję, która od dwudziestu lat z wyjątkową intensywnością toczy się wokół dziejów Sparty, dla których traktat Ksenofonta jest jednym z podstawowych źródeł. Jednak część prac chyba umknęła młodemu autorowi, który formułuje nieco enigmatyczne zastrzeżenie, że starał się uwzględnić *all relevant material that reached him before October 2001* (s. VII). Sformułowanie nie jest zapewne przypadkowe, skoro nie wykorzystuje części prac, które ukazały się przed tą datą (ale najwyraźniej do autora „nie dotarły” na czas). W szczególności nie znalazłem w jego książce informacji o dwóch bardzo ważnych pracach włoskich (D. M u r a t o r e, „Studi sulla tradizione manoscritta della Costituzione degli Spartani di Senofonte”, Università di Genova 1997; M. L u p i „L'ordine delle generazioni. Classi di eta e costumi matrimoniale nell'antica Sparta”, Bari 2000). Z niemalym zdziwieniem stwierdziłem również brak m.in. jakiegokolwiek publikacji Edmonda L e v y ' e g o, Sergio V a l z a n i i o wojsku spartańskim, a nawet pewnych publikacji niemieckich (w tym artykułu Stefana L i p k a o inspekcji niemowląt z „Tyche” 13, 1998, s. 153–164 i artykułów Lukasa T o m m e n a, opublikowanych w „Gymnasium” i w „Historii” w 2000 r.). Śladów lektur w innych językach rzecz jasna w omawianej publikacji w ogóle nie ma. Odnoszę przy tym wrażenie, że również w przypadku prac, które do autora dotarły w odpowiednim czasie, korzystał on z nich w sposób nierówny. A wydaje się, że choćby na dokładnej lekturze zaopatrzonego w komentarz wydania „Lakedaimonion Politeia” autorstwa Emmy L u p i n o M a n e s („Un progresso di riforma per Sparta. La »Politeia« di Senofonte”, Milano 1988) książka Lipki bardzo by skorzystała. W swej obecnej postaci stanowi ona użyteczną pomoc, którą należy się jednak posługiwać sięgając do innych prac, gdyż autor daleki jest od wyczerpania zagadnienia w zakresie, w jakim było to możliwe w przypadku tego typu komentarza. Samo tłumaczenie tekstu ani nie budzi wielkich zastrzeżeń, ani nie zachwyca elegancją lub precyzją. Skądinąd fakt, że towarzyszy mu oryginał i dodatkowe objaśnienia sprawia, że nie stanowi to większego problemu. I właśnie to, że w publikacji Lipki mamy mniej lub bardziej dokładne omówienie całości problemów związanych z „Lakedaimonion Politeia” jest jej największą zaletą. Ze względu na język publikacji stanie się ona na pewno standardową pomocą dla zainteresowanych dziejami Sparty.

Książkę uzupełniają trzy aneksy. Pierwszy z nich dotyczy procedury zawarcia małżeństwa (I: „Spartan marriage”, s. 253–255) i nie znajduje w nim wiele nowego w stosunku do artykułu Romualda T u r a s i e - w i c z a opublikowanego niegdyś w „Meandrze”, którego autor oczywiście nie zna. Zawarte w drugim załączniku (II: „The Seizure of cheese from the altar of Orthia in Xenophon and the 'diamastigosis' of the later sources”, s. 255–257) rozważania na temat ceremonii w świątyni Artemis Orthia również nie zawierają niczego, o czym nie wiedzielibyśmy od czasów publikacji Nigela K e n n e l a. W gruncie rzeczy treść obydwu tych aneksów bez trudu dałoby się zmieścić w odpowiednich miejscach komentarza. Bardziej interesujący wydaje się załącznik poświęcony organizacji armii (III: „The Structure of the Spartan army according to Xenophon and Thucydides”, s. 257–264, rysunki s. 265–268), choć w tym miejscu warto by było poczekać na komentarze specjalistów zajmujących się tą dziedziną rzeczywistości spartańskiej. Do pracy dołączona jest dość obszerna bibliografia (s. 269–284). Poszukiwania ułatwiają dwa indeksy, ogólny (s. 285–297) oraz terminów greckich (s. 297–302).

Ryszard Kulesza
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny